

EX LIBRIS

(L.V.)

EEN GOEDE KWART-EEUW GELEDEN verscheen een bundel keurige voordrachten van Dr. J. H. Gunning, en tot dezen bundel behoorde ook een lezing over *Franciscus van Assisi*. De auteur noemt hem daarin een man, die gelijk wellicht geen tweede op aarde, ernst heeft gemaakt met de voorschriften van Christus, zooals hij die verstond en wiens leven één onafgebroken toewijding is geweest aan zijn ideaal, een nimmer verflauwende uiting van liefde.

En vóór enkele weken zag bij de Uitgeversmaatschappij *Holland* een boekje het licht over dezen zelfden Franciscus, geschreven door Ds. A. G. Wolf te Antwerpen. Met een en ander over dit keuriguitgegeven boekje wil ik den arbeid in deze rubriek hervatten.

Ik heb na de lezing van dit werkje de voordracht van Dr. Gunning herlezen, maar ga deze twee schriften niet met elkaar vergelijken. Wel zou ik de vraag willen stellen, waarom Dr. Gunning tóen en Ds. Wolf nú over

dezen „heilige der middeleeuwen” schreef.

Is er geestverwantschap met Franciscus? Mogelijk wél of liever: zeer zeker. Dr. Gunning zegt, dat hij tot *zijn* Kerk behoort. Tot die ééne, heilige, algemeene Christelijke Kerk. Tot de Kerk, wier naam eigenlijk alleen de hoofdletter verdient. Waartoe allen behooren, die den Heere Jezus Christus in oprechtheid liefhebben. En nu ziet de schrijver de scherpe tegenstelling tusschen het leven van dezen buitengewonen man en zijn eigen negentiende-eeuwsche wereld. Uit het voelen van dit contrast is zijn Franciscus-opstel geboren.

Bij Ds. Wolfs boekje valt iets anders op te merken. Hoor maar: „Men luistert tegenwoordig bijzonder aandachtig naar Franciscus.” „Franciscus leeft in de belangstelling van den modernen mensch.”

Uit dit verschil nu, dit verschil in motief laat zich gemakkelijk het tweeërlei karakter der voordrachten bepalen. Dr. Gunnings werk is uiteraard meer biografisch; de auteur is meer bespiedend dan bespiegelend en Franciscus *leeft* in zijn lezing. We zien hem groeien van periode tot periode. Ds. Wolf teekent hem ook voor ons uit, maar geeft meer beschouwingen over zijn leven, is meer zielkundig in zijn vertoog, wil niet volledig zijn, wil de volledigheid niet eens benaderen; het gaat hem vooral om den Franciscaanschen geest, het Franciscaansche ideaal. De tijd, waarin de beide studiën verschenen, verklaart het karakter van beide.

Franciscus trekt, zegt de schrijver der jongste studie, om drieërlei de aandacht. Om het vrije van zijn persoonlijkheid, om zijn sociaal sentiment, maar vooral om zijn aesthetisch gevoel, dat hij in dienst stelde van zijn geloof en liefde. „Het aesthetische is de gevoelige plek bij den modernen mensch.”

Ja zeker, deze man, die de armoede koos, die als een bedelaar leefde, die de weelde gekend had maar vrijwillig haar prijs gaf, die wist, dat hij miskend zou worden door velen, die zich op den hals haalde den haat der menschen, die niet begrepen, deze man was aestheticus. Deze zondaar voelde den afstand tusschen zijn bevleete leven en Gods heiligheid. Dezen schuldigen mensch duizelde het bij het Kruis van Golgotha; hij bedekte het aangezicht voor de verblindende glansen der Liefde Gods in Christus.

Franciscus doorvoelde met heel zijn ziel wat een vroom zanger van later dagen zeggen zou:

Weg wereld, weg schatten,
Gij kunt niet bevatten,
Hoe rijk dat ik ben.
'k Heb alles verloren,
Maar Jezus verkoren,
Wiens eigen ik ben.

En Franciscus reageerde op de zelfkennis en op de Godskennis op eigen wijze. Hij was de Christen van fijne intuïtie. Hij zag in de bloemen borduurwerk Gods. Elk blaadje sprak hem van Scheppingsheerlijkheid. Elk vogelliedje verstond hij. Gods muziek streeelde hem de ziel. En hij hoorde het zuchten der schepping.

Hij hoorde het. Hem sprak de blomme een tale, hem was het kruid beleefd. En hij stond daar tusschen juichend koren op zingende velden te luisteren. In Gods tegenwoordigheid.

Hunkerend naar het moment, dat de stroomen „handklappend” Hem zouden begroeten. Die het schepsel zou vrijmaken uit zijn dienstbaarheid. Franciscus wachtte op de realiteit der toekomst, waarin de hemelen zich verblijden zullen en het veld zal huppelen met al wat er in is en de boomen des wouds zullen juichen.

En zelf zong hij die schepping voor, als arme mensch, die bij Gods gratie leven mocht.

Hoe treffend teekent ons de schrijver den zielegroei van dit kind Gods. Zonder te zwijgen van zijn menschelijke fouten. Om Franciscus' hoofd teekent hij geen stralenkrans. Al noemt hij dezen vromen middeleeuwer met den naam, dien hij verdient: een religieus genie. Ook hier zijn menschelijke zwakheden, menschelijke tekorten, menschelijke ijdelheden zelfs, en Franciscus' leven maakt een proces door, eer hij zelf in het offer het levensideaal ziet en grijpt.

We zien hem steenen sjuouwen voor het huis van zijn God en verwonderen ons niet, als men dezen wonderen man najouwt als den dwaas van Assisi.

Franciscus predikt over het koninkrijk der hemelen. Gods woord is tot hem gesproken, tot hem persoonlijk, en hij brengt het verder tot zijn naaste. In zijn tijd van vormen zonder wezen dreunt zijn woord als een onheilspellende donder. In zijn tijd van grove zonden is zijn verschijning die van een boeteprofeet. Hij rukt de maskers af en trekt de sluiers aan flarden, die het kwaad trachten te verbergen. En tegenover schier alle meening van zijn tijd roept de man van Assisi het oude Godswoord uit, dat tot bekeering vermaant.

Zoo bracht de tijd van Franciscus hem voort, die zijn tijd ver vooruit was. En hij beleefde in dien tijd de verrassingen en de teleurstellingen. Als Clara, een

gravin van Assisi, hem volgt en hem een levenssteun wordt, ziet hij hierin een zegen van God. Die er voor waakte, dat zelfs geen laster der wereld deze reine verhouding ooit bezoedelde.

Maar dat zijn volgelingen, de Franciscanen, straks weigeren in zijn geest voort te gaan — het was te voorzien — doch het schokte hem diep. Hier is inderdaad „de mislukking van het martelaarschap.”

Met voorliefde heeft Ds. Wolf de liefde van dezen genialen monnik voor de natuur geteekend en met soberheid het niet te weerspreken verhaal der stigmatisatie: Franciscus zou in zijn lichaam hebben ontvangen de litteekenen van Jezus' gekruisigde lichaam.

Mijn bestek laat niet toe breeder op dit boekje in te gaan. Het slot, waartoe de schrijver komt, is in één woord schitterend. Het teekent den invloed van Franciscus op de kunst, nadat het gewezen heeft op het centrum van zijn theologie: den lof des Heeren.

Hier is nu een kunstbeschouwing, die wij in onze dagen behoeven, die ons het contrast doet voelen tusschen Christelijke en niet-Christelijke kunst.

Hier is de kunst geteekend als schepping Gods. Het aesthetisch besef als heerlijke gave, waarmee God Zelf Zijn menschenkinderen zegende, opdat zij zouden zijn een zegen voor anderen.

Hier is de schoonheid geëerd, omdat ze van den hemel daalde op onze donkere aarde.

Hier zien we haar als klaar „kristal,” dat ontsprong op Golgotha en waarin het licht in zijn zeven kleuren beeft.

Hier vraagt men niet, of de kunst dan het hoogste is in een menschenleven en of zij een schilderij, een beeld, een boek alleen maar waarde geeft.

Hier eindigt men met een stil gebed om waarachtige kunst, die met haar schoonheid ons leven kleurt en die één lofzang is tot eere van Hem. Die in de volkomenheid der schoonheid woont.

☒ Ds. Wolf gaf ons een rijk boekje. Het doet ons den auteur kennen als een kunstenaar, die het Woord Gods bemint en die de *waarheid* van dit Woord in haar *schoonheid* uitdraagt.

A. L. v. H.

GENOVEVA

DOOR K. TER BEEKE

EEN PAAR EDELEN GINGEN IN ALLERIJK naar den Siegfriedburcht, om het blijde nieuws te vertellen, en passende kleedij te halen voor de weergevonden vrouwe.

Anderen sprokkelden droog hout in het bosch, en weldra vlamde een vroolijk vuur, en verried de geur van gebraden vleesch, dat een smakelijke en voedzame maaltijd spoedig gereed zou zijn.

En weer anderen, in groote vreugde, spreidden hun prachtige mantels op den grond. En Siegfried wierp Genoveva zijn purperen, met zwart bont omzoomden mantel over de schouders, en deed haar neerzitten op een verhevenheid bij het vuur. En alle ridders kwamen één voor één, en bogen diep ter aarde, en betuigden haar hun diep medelijden en hun groote vreugd.

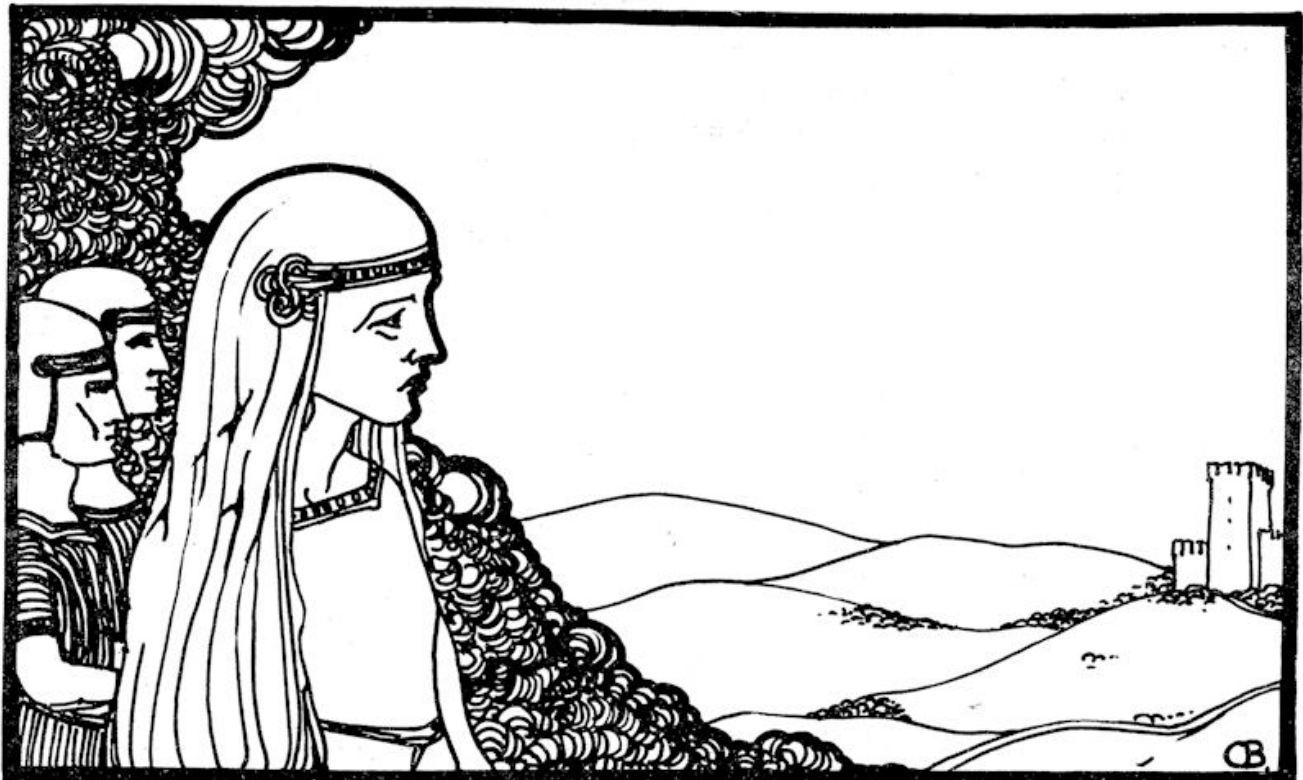
Van *allen* was de oude trouwe Wolf de eerste. Maar spreken kon hij niet. En in dat zwijgen was hij welsprekend.

Toen de edelen en de dienaars met de kleederen teruggekomen waren, ging Genoveva de grot binnen.

Korten tijd daarna trad zij naar buiten, gedost in een haar waardig kleed.

In de rechterhand hield zij het eenvoudige berkenhouten hout, dat haar in de nu voorbije jaren van groote smart gesproken had van Hem, die troost, meer dan een moeder troosten kan.

Dit eenvoudige kruis wilde zij meenemen naar de pracht en den rijkdom van de burcht haars heeren, als een dierbare herinnering.

EX LIBRIS (LVIII) ☒

EEN GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDIGE kritiek — gesteld, dat ze bestond — zou, haars ondanks, allereerst humoristisch zijn.

Als we eens mogen beginnen met 1842. Toen verscheen, in de Decembermaand, de eerste aflevering van een nieuw tijdschrift: *Braga*. Het heette naar den Noorschen god der dichtkunst en gaf z'n artikelen „heel in rijm.“ Lang bleven de namen van redacteuren en medewerkers onbekend, maar mettertijd werden ze toch ontdekt. Winkler Prins en Ten Kate, twee predikanten, waren de voornaamste auteurs der rijmkritieken. Men bedoelde: „hekeling van de ouderwetsche rijmelarij, die de talrijke almanakken en jaarboekjes vulde, van het opgeschroefde en onware der nieuwerwetsche romantiek, van de recensenten, die uit onkunde of winzucht onbeteekenende of slechte kritiek leverden.“

Wie de negentiende-eeuwsche „kunst“-almanakjes doorbladert: o.a. de *Muzenalmanakken*¹⁾ en de ditboekjes „voor 't goede en 't schoone“ (de laatste werden zelfs eenige jaren geredigeerd door niemand minder dan Mevrouw Bosboom-Toussaint) kan het zich begripen, dat het in iemands hoofd kon opkomen om ze te „hekelen.“ En — onkundige recensenten waren er toen ook al, zoodat *Braga* werk genoeg had. Het loont de moeite in die „Bragiana“ een kijkje te nemen: werkelijk! Er komt af en toe een spot uit, die Van Deyssel als model had kunnen dienen.

Zoo begint: *Het sterfbed van den Muzenalmanak*:

Kinderen, schuift wat bij elkaar:
'k Moet het je met tranen zeggen,
Dat je zuster 't af gaat leggen,
Nog pas vier en twintig jaar!
Dat heeft mij de Gids²⁾ gebakken
(Was het maar zijn laatste feit!)
't Is je voorland, almanakken

De satire is zooveel te scherper, waar de rijmer den almanak op z'n „stroomatras“ zelf laat praten tot haar zusters: de stadsalmanakken, volksalmanakken, blijgeestige almanakken, enz. enz.³⁾ ☒

Och, wie zal er nu den stand
Onzer letterkunde meten?
Hoe voortaan zoet Holland weten,
Wie al zoo de citer spant?

De befaamde „Vaderlandsche Letteroefeningen,“ die het langer dan een eeuw uithielden, krijgen er zóó van langs: ☒

Een dikke burgerheer, in 't bruin met kopren knopen,
Vol van den bon vieux temps⁴⁾ en kunstgenootschapsbrij;
Een vader, die zijn gal gestaag voelt overloopen,
Omdat zijn eigen kroost veel knapper is dan hij;
Een knorrige arrogant, wiens gunst ge alleen kunt koopen
Door oppervlakkigheid en domme vleierij.

¹⁾ Het goede werk erin niet te na gesproken: Staring en Potgieter gaven er mooie gedichten een plaats in.

²⁾ De *Gids* werd opgericht in 1837. Zijn eerste redacteuren waren Bakhuizen van den Brink en Potgieter.

³⁾ Het woord almanak is mannelijk volgens de officiële woordenlijst. Hier wordt het maar beurtelings mannelijk en vrouwelijk gebruikt.

⁴⁾ Den goeden ouden tijd. ☒

☒ Onverdiend was vooral dit laatste niet, A. prees B. en B. prees A. De eene dienst was den anderen waard en men bracht mekaar en de heele kritiek in een groezelig moeras.

Maar zooals 't meer gaat, als men meent te moeten „kritieken“, dan moet alles er aan gelooven. De *Gids*, toen het tijdschrift in opkomst en zeker opgericht als reactie tegen de Letteroefeningen des Vaderlands, de *Gids*, niet voor niemendal „de blauwe beul“ genoemd, wordt voorgesteld als een rasechte student, zoo'n individu van het type, dat Klikspaan teekende, „die 's nachts de bellen plondert, de glazen inslaat en de ploerters wakker port“ en . . . „het meest zich zelf bewondert.“

Men moet maar, hoe dan ook en waar dan ook, aan den weg timmeren.

En — of men durfde! Lees eens dit puntdichtje: *Als*.

Als in het dichterrijk de strafwet geldig was,
Die moord en diefstal loon naar werken doet ontvangen,
Wat aaklig tuchthuis wierd de Hollandsche Parnas,¹⁾
Beets werd gegeeseld en Van Lennep werd gehangen!

Waar halen ze 't vandaan? vroeg immers in onzen tijd
Acket nog in De Nieuwe Taalgids, toen hij „Ferdinand
Huyck“ „ontleedde.“

Zoo zou ik nog meer kunnen „lezen“ uit Ten Kate's tijdschrift.

Nog dit, wezenlijk aardig: ☒

De auteur der *Nichten* roept: „Ik sluit mijn dichtcarrière!
Ik schrijf geen blijspel meer!“ — En 't strekt hem wel
[tot eer;

Nu is hij eerst gelijk aan Plautus en Molière,²⁾
Die schrijven ook geen blijspel meer!

De auteur der *Nichten* was Helvetius van den Bergh, wiens oordeel over de Camera we in het vorige artikel citeerden. Hij had in 1837 een komisch drama: *De Neven*, het licht doen zien, en gaf nu, een beetje in de war geraakt door het succes, in 1841 een dito blijspel: *De Nichten*, waarin caricaturen van menschen. Die Ten Kate en die Winkler Prins schenen het dus wel te weten, konden taxeerden. Men zou het zoo zeggen. Maar vraag eens aan de Tachtigers, wat zij van deze predikanten-literatoren dachten.

Hoor eens even naar Cornelis Paradijs.³⁾ ☒

Ten Kate! Ten Kate!
O dichter boven mate!
Uw ademtocht is Poëzie,
Uw lach is Kunst, uw traan Genie

O, J. J. L. ten Kate!
O, vorst van rijm en maten!

Zing op! zing op! Ten Kate!
(Gij kunt het toch niet laten.)
Laaf onze ziel aan Harmonie;
Al wat gij zingt, is Poëzie!

Wij minnen alles wat gij doet:
Want alles wat Ten Kate schrijft, is goed!

Van 't begin tot 't eind is het alles spot.

¹⁾ Parnas: de z.g. Zangberg, waar de Muzen woonden. Van dichters werd wel gezegd, dat ze den Zangberg beklommen.

²⁾ Plautus was een Romeinsch — Molière een Fransch blijspeldichter.

³⁾ C. P. was Frederik van Eeden. ☒

☒ En spot is het eenige wapen, waarmee Van Eeden de predikanten-dichters treft. Hij overdrijft zeker sterk — trouwens, dit bekende hij later zelf — maar meer dan een tikje waarheid zit er toch wel in deze kritieken.

Al zijn ze in haar geheel genomen anti-godsdienstig. 't Was af en toe met die domineespoëzie ook al tē. Een bombast, die alleen door Tollens was overtroffen. En die bovendien zedekundige malligheden ten beste gaf, waarover de heeren zich hadden moeten schamen. Als Ter Haar zich knuffelt in z'n winterpels en hagel en sneeuw trotseert, dan voelt hij z'n dichtvermogen weer. En hij geeft zijn barmhartigheid op rijm: in die pels kan een arme stumperd in een dun jasje hem medelijdend maken, zegt ie — maar, zoo roept de dominee het zichzelf plechtig toe: ☒

„eens zal die pels tot stof vergaan.”

Laat die arme drommel er zich mee troosten.

Tollens had indertijd ook zoo'n tevreden-dankbaar gevoel in den barren wintertijd.

Je zou zeggen: ☒

't Is buiten guur en vinnig koud.
Goddank: wij hebben turf en hout,
Dus, wijfjelief, wat deert het ons!
Wij hebben warmen wijn en pons!
Wij hebben melk en brood.

Zoo kan een mensch er toe komen om in den geest de Hollanders op Nova Zembla gezelschap te houden. Laten we er verder over zwijgen. De man kreeg een standbeeld, dat 's winters behoorlijk beschermd wordt tegen de kou — zooals 't was, zoo moet het blijven — en dan zeggen ze nog, dat ons volk z'n groote mannen niet weet te waardeeren!

Maar met dit al — de kritiek houdt werk aan den winkel. En toen de tachtiger jaren er waren, toen kwamen de brave Bragianen en Gidsianen aan de beurt. ☒

☒ Kloos en Verwey trakteerden op de brochure: De onbevoegdheid der Hollandsche Literaire Kritiek, en hadden „eenige feiten mee te deelen, die zeer lachwekkend en tegelijk zeer ernstig zijn.”

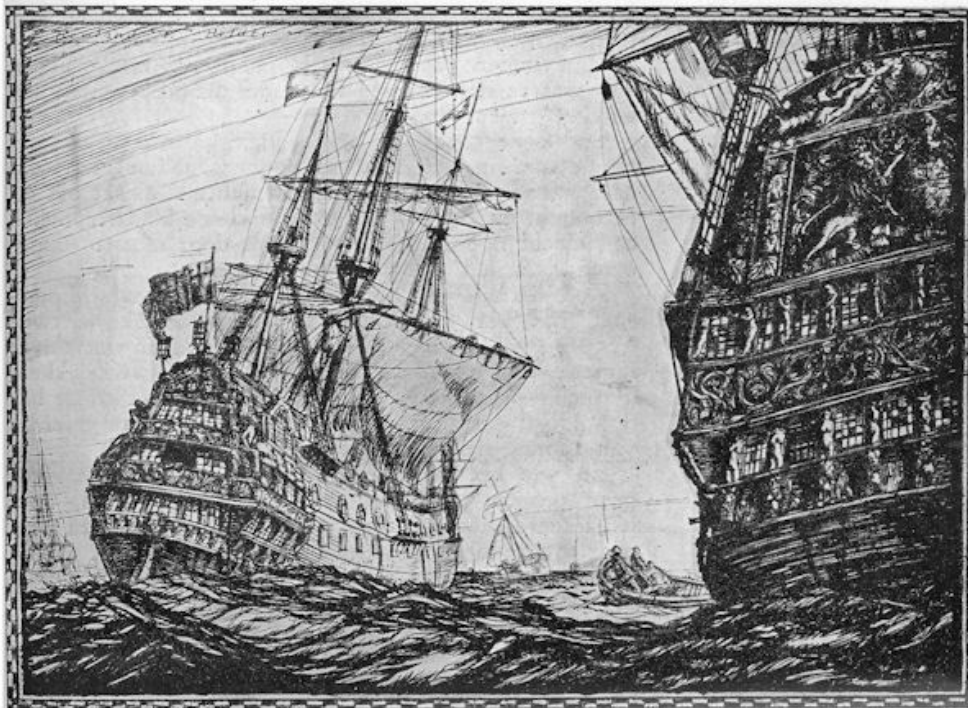
En inderdaad — wie deze kritiek op de kritiek leest — tegen nuchtere feiten valt nu eenmaal niet te vechten — zal toch moeten erkennen, dat hier spijkers met koppen worden geslagen en dat de spijkers ook op de koppen worden getikt.

De Nieuwe Gids kwam in 1885 en . . . won den strijd tegen de onnatuurlijkheid; tegen de leugen der literaire wereld, al waren haar mannen op een ander terrein zeker geen liefhebbers der waarheid.

Onze literatuur heeft veel aan hen te danken, hoe ook een later geslacht hun roem trachtte te doen verbleeken. Er moet nog aangetoond worden, dat de nieuwsten oorspronkelijk zijn en niet alles aan hen te danken hebben voor hun eigen werk. Trouwens, Dirk Coster zal de laatste zijn om dit te ontkennen.

De Nieuwe Gids heeft gebroken en gebouwd. Hij is belasterd en heeft zich verdedigd. Hij heeft zich ook vergist, meer dan eens en . . . het leven heeft ook hier „van elkaar genomen, wat niet bij elkaar paste.” Hij is miskend, maar de geschiedenis heeft hem recht gedaan. Ik weet wel, dat het hier ten slotte gaat over den buitenkant. Wij hebben als Christenen ernstige bedenkingen tegen wat door Tachtigers geschreven werd. Wij openen ook in den tempel der kunst onzen Bijbel en geven hem het eerste en het laatste woord. Maar ook daarom eeren we in den tegenstander zijn ijver voor waarheid en zuiverheid op kunstgebied. De sublieme schoonheid van de Heilige Schriftuur doet ons den strijd voeren tegen alle onwaarachtigheid en tevens tegen een kritiek, die misschien te goeder trouw, meenend de Christelijke beginselen te dienen, een krans legt op pennewerk, dat in vorm en inhoud onwaar is. ☒

A. L. V. H. ☒

Schepen uit de ::
zeventiende eeuw

Naar een penteekening van
:- Rowland F. Hilder :-